

XVIII
amžiaus
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2020

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“

finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-76)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-73-3

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PERSONALIJS

Jolita Sarcevičienė

„Ieškau jūsų mylistos pono po visas keturias pasaulio šalis...“ Antano Kazimiero Sapiegos laišakai Merkinės administratoriui Vaitiekui Kuževskiui . . . 18
“I am Looking for your Grace in all Four Corners of the World...” Letters of Antoni Kazimierz Sapieha to Administrator of Merkinė Wojciech Kurzewski. *Summary* . . . 43

Bernadetta Manyś

Samotna w miłości? Autokreacja epistolograficzna Anny z Mycielskich Radziwiłłowej . . . 44
Meilės vienišė? Epistolografinis Onos Mycielskytės-Radvilienės sąjūvaizdžio kūrimas. *Santrauka* . . . 56

Андрей Мацук

Деятельность Леона Казимира Шемета в общественно-политической жизни Великого княжества Литовского в первой трети XVIII в. . . . 57
Leonas Kazimieras Šemeta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomeniniame-politiniame gyvenime XVIII a. pirmaisiais dešimtmečiais. *Santrauka* . . . 70

Tomasz Ciesielski

Dwa poselstwa oboźnego litewskiego Ignacego Ogińskiego na dwór petersburski. Rola Litwinów w kontaktach dyplomatycznych z Rosją w latach 1711–1763 . . . 71
Dvi Lietuvos stovyklininko Ignoto Oginskio pasiuntinybės į Sankt Peterburgą: lietuvių vaidmuo diplomatinuose santykiuose su Rusija 1711–1763 metais. *Santrauka* . . . 104

Dariusz Rolnik

Tropem politycznym i ideologicznym podróży petersburskiej Adama Chmary ostatniego wojewody mińskiego (1793) . . . 106
Politiniai ir ideologiniai paskutiniojo Minsko vaivados Adomo Chmaros kelionės į Sankt Peterburgą pėdsakais (1793 m.). *Santrauka* . . . 116

Aldona Prašmantaitė

Pranciškaus Ksavero Mykolo Bohušo SJ bažnytinės karjeros bruožai . . . 117
Strokes from the Career of Franciszek Ksawery Michał Bohusz. *Summary* . . . 135

IDĖJOS, SIMBOLIAI, PRAKTIKA

Vilius Mačkinis

Prigimtinės tvarkos idėja kaip Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus politinio mąstymo pagrindas . . . 138

Idea of Natural Order as a Basis for Political Thinking in the Sermons of Mykolas Pranciškus Karpavičius. *Summary* . . . 168

Magdalena Górska

Emblematyka w Rzeczypospolitej epoki Oświecenia – metamorfozy tradycji symbolicznej . . . 170

Abiejų Tautų Respublikos emblematika Apšvietos epochoje – simbolikos tradicijos metamorfozės. *Santrauka* . . . 189

Stanisław Witecki

Józef Kazimierz Kossakowski and the Everyday Life of Priests in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Period of Enlightenment . . . 190

Juozapas Kazimieras Kosakovskis ir kasdienis dvasininkų gyvenimas Apšvietos epochos Abiejų Tautų Respublikoje. *Santrauka* . . . 204

Adam Stankevič

Viešųjų bausmių taikymas Kauno pilies teisme XVIII a. antrojoje pusėje ir jų vykdymas . . . 205

Assignment and Administration of Public Punishments by Kaunas Castle Court in the Late Eighteenth Century. *Summary* . . . 227

REFLEKSIJOS

Darius Baronas

Didžiųjų istorijos įvykių atspindžiai Mažesniųjų brolių konventualų memoriale: XVIII–XIX a. pradžia . . . 230

Great Events as Reflected in the Memorial Book of Friars Minor Conventual: Eighteenth to Early Nineteenth Century. *Summary* . . . 249

Aleksandra Skrzypietz

Sapiehowie i ich związki z Karolem XII – refleksja rodu nad wydarzeniami z przełomu wieków . . . 250

Sapiegos ir jų ryšiai su Karoliu XII – amžių sąvartos įvykių refleksijos. *Santrauka* . . . 268

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Politinės ir geopolitinės Augustino Midletono refleksijos (1790–1792) . . . 269

Political and Geopolitical Reflections by Augustyn Middleton (1790–1792). *Summary* . . . 293

Lina Balaišytė

Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos . . . 294

Wincenty Ignacy Marewicz about Himself and the Homeland: (Self) Reflections of the Late Eighteenth-Century Writer. *Summary* . . . 322

Rūta Janonienė

Apie oberbombardyro Vaitiekaus Ivaškevičiaus 1791 m. Vilniaus piešinį . . . 323

About the 1791 Picture of Vilnius by Oberbombardier Wojciech Iwaszkiewicz. *Summary* . . . 334

Domininkas Burba

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų refleksijos apie politines permainas 1794 m. pabaigoje – 1795 m. privačios korespondencijos duomenimis . . . 335

Reflections of Inhabitants of the Grand Duchy of Lithuania on Political Changes at the End of 1794 to 1795 according to the Data of Private Correspondence. *Summary* . . . 357

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Zigmantas Kiaupa. *Lietuvos istorija*, t. VII, d. 2: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 724 p. ISBN 978-609-8183-53-5 / *Robertas Jurgaitis* . . . 360

Remigijus Civinskas, Liudas Glemža. *Kauno miestiečių elito kaita 1764–1831 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019. – 312 p.

ISBN 978-609-467-376-49 (spausdintas), ISBN 978-609-467-375-7 (internetinis) / *Virgilijus Pugačiauskas* . . . 364

Iliustracijų sąrašas . . . 366

Asmenvardžių rodyklė . . . 368

Vietovardžių rodyklė . . . 386

POLITINĖS IR GEOPOLITINĖS AUGUSTINO MIDLETONO REFLEKSIJOS (1790–1792)

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Anotacija. Straipsnyje pristatoma Kauno pavieto bajoro Augustino Midletono (*Augustyn Middleton, Midleton, Midelton*) asmenybė ir veikla, pagrindinį dėmesį sutelkiant į šio asmens vertinimus Abiejų Tautų Respublikos politinių įvykių ir geopolitinės padėties atžvilgiu. Remiantis A. Midletono laiškais Stanislovui Augustui ir jo kabineto vadovui Pius'ui Kicińskiui, atskleidžiamas Lietuvos bajoro požiūris į Rusijos, Prūsijos ir Jungtinių Nyderlandų Provincijų poziciją Abiejų Tautų Respublikos reformų atžvilgiu, pristatoma A. Midletono laikysena konstitucinės monarchijos įvedimo, teisių miestiečiams suteikimo bei kitais reformų klausimais. Tyrimo centre – laikotarpis nuo Abiejų Tautų Respublikos diplomatinės atstovybės Hagoje atkūrimo 1790 m. balandžio 14 d. iki Ketverių metų seimo darbo pabaigos.

Reikšminiai žodžiai: Ketverių metų seimo (1788–1792) reformos, diplomatinė pasiuntinybė, tarptautiniai santykiai, Abiejų Tautų Respublikos diplomatinė tarnyba, Augustinas Midletonas.

Įvadas

Paskutiniai Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo dešimtmečiai, pasižymėję intensyvia valstybės ir visuomenės modernizacija, sudarė galimybes į visuomeninį gyvenimą įsitraukti platesniam bajorijos sluoksniui. Nauji veiklos horizontai vėrėsi ne tik vidutinės, bet ir smulkiosios bajorijos palikuoniams, iki tol retai įsitraukdavusiems į viešąjį gyvenimą už savo vaivadijos ar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribų. Patrono ir kliento ryšiai tebesaistė visuomenę, protekcijos ir laidavimai turėjo svarbų vaidmenį, tačiau įgytas išsilavinimas, užsienio kalbų mokėjimas, imlumas naujoms idėjoms ir nuoseklus išsikeltų tikslų siekis tapo vienu iš sėkmingos karjeros garantų. Įteisinus pirmąjį Abiejų Tautų Respublikos padalijimą, valdovo Stanislovo Augusto iniciatyva pradėta nuosekliai formuoti karaliaus dvaro grupuotė tapo starto vieta daugeliui vidutinės ir netgi smulkiosios bajorijos atstovų. Vienas tokių pavyzdžių – Augustino Midletono (*Augustyn Middleton, Midelton, Mitleton*) karjera, toli išsiveržusi už savo pavieto ribų ir nuo Neries bei Nemuno santakos nusidriekusi iki Šiaurės jūros krantų.

Kauno paseniūnio, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputato A. Midletono karjera iki šiol nesulaukė gilesnės analizės, nors vienu ar kitu aspektu ši asmenybė

buvo paminėta Abiejų Tautų Respublikos diplomatijos istorijai skirtuose darbuose. Jerzy Michalskis ir Stefan Melleris vieni pirmųjų atkreipė dėmesį į A. Midletono veiklą Abiejų Tautų Respublikos pasiuntinybėje Jungtinėse Nyderlandų Provincijose, akcentuodami pasiuntinybės sekretoriaus pastangas išlaikyti diplomatinę atstovavimą šioje šalyje po to, kai iš Hagos išvyko pasiuntinys ypatingiems pavedimams Mykolas Kleopas Oginskis (*Michał Kleofas Ogiński*)¹. Šio straipsnio autorė, analizuodama M. K. Oginskio diplomatinę veiklą, A. Midletono veiklos tyrimus papildė nauja informacija apie asmeninius pasiuntinybės sekretoriaus ir Abiejų Tautų Respublikos diplomato santykius².

Spaudos istorijos tyrinėtojai Hanna Krauze ir Jerzy Łojekas išryškino tuometinio diplomatinės atstovybės sekretoriaus, vėliau – pasiuntinybės rezidento vaidmenį organizuojant Abiejų Tautų Respublikos reformų propagandą Harlemo ir Leideno laikraščiuose³. H. Krauze'ės vertinimu, Nyderlandų spaudoje paskelbti užsakomieji A. Midletono straipsniai buvo labai svarbūs Ketverių metų seimo reformų propagandai, o propagandinė Kauno paseniūnio veikla Hagoje atskleidė šio asmens „sąžiningumą ir šviesių mąstymą“⁴.

Visiškai kitokį Kauno pavieto bajoro portretą piešė jo amžininkai. Būsimojo diplomato tiesiog negalėjo pakęsti Livonijos vyskupas Juozapas Kazimieras Kosakovskis (*Józef Kazimierz Kossakowski*), vadinęs Kauno paseniūnį apsimitėliu ir intrigantu. Pasak Livonijos vyskupo, tik dėl A. Midletono intrigu Kauno seniūno Mykolo Antano Paco (*Michał Antoni Pac*) sutuoktinė Liudvika Tyzenhauzaitė (*Ludwika z Tyzenhauzów Pacowa*), Livonijos vyskupo brolio Mykolo Kosakovskio (*Michał Kossakowski*) žmonos dukra iš pirmosios santuokos⁵, neteko ir sutuoktinio, ir turto⁶.

Lietuvos didysis kardininkas M. K. Oginskis, tiesioginis A. Midletono viršininkas diplomatinėje atstovybėje Hagoje, net ir prabėgus daugeliui metų, negalėjo

1 Stefan Meller, Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas a l'Epoque de la Diète de Quatre ans, in: *Fasciculi Historici*, Nr. 12, Warszawa, 1984; Idem, Middleton (Midleton) Augustyn (zm. 1797), in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964, p. 721–722; Jerzy Michalski, Dyplomacja Polska w latach 1764–1795, in: *Historia dyplomacji Polskiej*, t. II: 1572–1795, pod redakcją Zbigniewa Wójcika, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982, p. 677, 687–688.

2 Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleopas Oginskis. Politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija*, Vilnius: Edukologija, 2013, p. 106–109.

3 Hanna Krauze, Polska inspiracja prasowa w Holandii w latach 1791–1794, in: *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, 1962, t. 1, p. 49–69; Jerzy Łojek, *Polska inspiracja prasowa w Holandii i Niemczech w czasach Stanisława Augusta*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, p. 267; ir kt.

4 „Był to człowiek bardzo sumienny i światły“, Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 57.

5 M. Kosakovskis buvo vedęs našlę Barborą Zyberkaitę-Tyzenhauzienę (*Barbara z Zyberków Tyzenhausowa Kossakowska*).

6 *Pamiętniki Józefa Kossakowskiego biskupa inflanckiego, 1738–1788*, wydał Adam Darowski, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1891, p. 176–177 ir kt.

nuslėpti bodėjimosi šia persona, nuo kurios buvo nukentėjęs asmeniškai: A. Midletonas beveik metus šnipinėjo M. K. Oginskį, sekdamas kiekvieną jo žingsnį, perimdavo pasiuntinio korespondenciją, o jos kopijas siųsdavo karaliaus Stanislovo Augusto dvarui. Būtent todėl M. K. Oginskiui teko aiškintis Stanislovui Augustui dėl Portugalijos ministrui António de Araújo e Azevedo išsakytos kritikos Gegužės 3-iosios konstitucijos atžvilgiu ir mėginti įrodyti savo pritarimą reformoms⁷.

Kas gi iš tiesų buvo šis Kauno pavieto bajoras ir kodėl jo asmenybė nepaliko abejingų? Temos ištirtumo lygmuo ir šaltinių bazė šiuo metu dar neleidžia pateikti išsamios A. Midletono biografijos. Šiame straipsnyje dėmesį sutelksime į vieną geriausiai dokumentuotą A. Midletono veiklos laikotarpių – dalyvavimą diplomatinėje pasiuntinybėje Jungtinėse Nyderlandų Provincijose. Tyrimo tikslas – pateiktus pagrindines žinias apie A. Midletono kilmę ir karjerą, atskleisti Lietuvos bajoro požiūrį į Abiejų Tautų Respublikos geopolitinę situaciją bei pristatyti korespondencijoje atsispindinčias refleksijas Respublikos valdymo reformų, konstitucinės monarchijos įvedimo, teisių miestiečiams suteikimo bei kitais klausimais.

Tyrimo šaltiniai – Hagos periodo A. Midletono rankraštinis paveldas, saugomas Lenkijos vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje. Tai Popielių fonde išlikę A. Midletono pranešimai, siųsti Stanislovui Augustui ir Seimo Užsienio reikalų deputacijai (vėliau – Įstatymų sargybos Užsienio reikalų departamentui), jam adresuoti valdovo ir Užsienio reikalų deputacijos (departamento) nurodymai, Nyderlandų bankininkų ir pirklių laiškų kopijos, kitų asmenų laišškai⁸. Analizei taip pat panaudoti pasiuntinybės Hagoje dokumentai, sudarantys Lenkijos Karalystės užsienio reikalų dokumentų Nyderlandų fondą⁹.

A. Midletono susirašinėjimas su Stanislovo Augusto kabineto sekretoriumi, Lyvos pasiuntiniu Ketverių metų seime Pius'umi Kicińskiui atskleidžia diplomatinio gyvenimo kasdienybę, suteikia svarbios informacijos apie užsienio politikos pokyčius ir leidžia pažinti, kaip diplomatinės pasiuntinybės darbuotojas vertino šalyje ir užsienyje vykstančias permainas.

7 „Ma Biographie depuis mon enfance jusqu'en 1788, époque où commencent mes Mémoires“, *Mémoires de Michel Oginski sur la Pologne et les Polonais*, depuis 1788 jusqu'à la fin de 1815, tome premier, Paris, 1826, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F1-D170, l. 89–90; Mykolas Kleopas Oginskis, *Atsiminimai apie Lenkiją ir lenkus nuo 1788 iki 1815 metų pabaigos*, t. I, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2007, p. 88–89; Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleopas Oginskis*, p. 111–112.

8 Korespondencija do Stanisława Augusta od Augusta Middletona, sekretarza legacji polskiej w Hadze, 1791–1794, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (toliau – AGAD), f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 1–482.

9 AGAD, f. Archiwum Koronne Warszawskie, Dział holenderskie, nr 39/1, nr 40b/1, nr 40c/12 ir kt. Plačiau Abiejų Tautų Respublikos diplomatinės atstovybės Hagoje dokumentai aptarti: Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Hagos misija. Mykolo Kleopo Oginskio diplomatinės veiklos šaltiniai (1790–1791 m.), in: *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, sudarytojai Zigmantas Kiaupa, Jolita Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 493–513.

Pirmoje straipsnio dalyje nagrinėjama Midletonų kilmės klausimui atskleisti pasitelkta temos istoriografija ir kunigaikščių Radvilų archyvo dokumentai¹⁰. Midletonų giminės atstovų veikla Kauno ir Upytės pavietuose pristatoma remiantis šių pavičių aktų knygų teikiama informacija¹¹ bei kunigaikščių Čartoriskų bibliotekos fonduose Krokovoje išlikusios Augustino ir Nikodemo Midletonų korespondencijos fragmentais¹².

Kauno pavieto bajoras Augustinas Middletonas: kilmė ir karjeros bruožai

Istoriografijoje ilgą laiką nebuvo sutariama dėl Midletonų (Middletonų)¹³ kilmės. Genealogijos tyrinėtojas Sewerynas Uruskis Middletonų (Mitletonų) giminę kildino iš Airijos¹⁴, o Stefanas Melleris darė prielaidą, kad Middletonai galėtų būti škotų kilmės bajorai¹⁵. Abejones išskleidė Peteris Paulas Bajeris, 2012 m. išleistoje monografijoje apie škotų bendruomenę Abiejų Tautų Respublikoje Middletonus priskyres būtent šiai etninei grupei¹⁶. Pasak P. P. Bajerio, vienas pirmųjų Middletonų, pasirodžiusių Abiejų Tautų Respublikoje, buvo škotas generolas leitenantas Johnas Middletonas (apie 1608–1674), Anglijos, Škotijos ir Airijos karaliaus Karolio II pasiuntinys, išsiųstas su misija į Lenkijos Karalystę 1656 m.¹⁷ Iš škotų kilmės disidentų (t. y. ne katalikų), aštuonioliktajame šimtmečiuose gavusių Abiejų Tautų Respublikos indigenatą, P. P. Bajeris išskyrė presbiterioną Patricką (Patrycjusz) Middletoną, Lenkijos Karalystės infanterijos karininką, Respublikos bajoru tapusį 1768 m. Jis taip pat nurodė du P. Middletono sūnus – Bogusławą ir Aleksanderį¹⁸. Patricką Middletoną S. Melleris hipotetiškai siejo su Kauno pavieto bajoru Midletonu, ir teigė, kad jis galėjo būti Augustino tėvas arba dėdė¹⁹.

Iš Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje įsitvirtinusių Midletonų, P. P. Bajeris į tyrimą įtraukė tik Kauno pavieto rotmistrą Nikodemą, kuris, mokslininko nuo-

10 A. Midletono laišakai Radviloms, AGAD, Archiwum Radziwiłłów (toliau – AR), dz. V, nr 9603 (Mf. A65455).

11 1787 m. Kauno pavieto aktų knyga, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. Senieji aktai (toliau – SA), b. 13718; 1779 m. Upytės pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, f. SA, b. 15223.

12 1782 m. liepos 19 d. A. Midletono laiškas Stanislovui Augustui, Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (toliau – BCzart.), rkp. 673, p. 514; Nikodemo Midletono laišakai Prozorams, *Ibid.*, rkp. 3183.

13 Atsižvelgiant į bendruosius asmenvardžių rašymo *XVIII amžiaus studijose* principus bei tai, kad šaltiniuose pavardės forma įvairuoja, šiame straipsnyje liuanizuota forma vartojama tik Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei atstovavusiems Midletonams įvardyti.

14 *Radzima. Herbarz szlachty piolskiej*, opracowany przez Seweryna Hrabiego Uruskiego, Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolfa, 1913, t. X, p. 384–385.

15 Stefan Meller, Middleton (Middleton) Augustyn, p. 721–722.

16 Peter Paul Bajer, *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th–18th Centuries. The Formation and Disappearance of an Ethnic Group*, Leiden–Boston: BRILL, 2012, p. 101.

17 *Ibid.*

18 *Ibid.*, p. 315, 326, 482, 506.

19 Stefan Meller, Middleton (Middleton) Augustyn, p. 720.

mone, karjeros laiptais kilo dėl puikių karinių sugebėjimų²⁰. Kiti Lietuvoje šaknis įleidę Midletonai istoriografijoje plačiau nebuvo aptarti. Iš Adamo Stankevičiaus tyrimų žinome apie Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo regentą Ignotą Midletoną, šiems pareigoms įdarbintą net 12 kartų ir dirbusį aukščiausios Lietuvos teismo institucijos raštiniėje nuo 1777 m. iki 1783 m.²¹

Radvilų archyve išlikusi korespondencija rodo, kad XVIII a. 4-ajame dešimtmetyje ir amžiaus viduryje Midletonai buvo Radvilų giminės klientai, palaipsniui įsitraukę į Vilniaus ir Trakų vaivadijų viešąjį gyvenimą. Petras Paulius Midletonas (*Piotr Pawel Middleton*), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raikytojo Martyno Mikalojaus Radvilos vietininkas Biržuose, 1742–1747 m. rūpinosi ne tik ekonominiais valdos reikalais, bet ir seimelių organizavimu Vilkmėgės (dab. Ukmergė) paviete²². Patronui rašytuose laiškuose „Jo kunigaikštiškai malonybei ponui geradariui“ būdavo primenama, kad visi kunigaikščių „bičiuliai ir ištikimieji tarnai“ Vilkmėgės ir Upytės pavietuose nekantriai laukia nurodymų bei pavedimų, ką turėtų nuveikti prieš susirenkant seimeliams²³. Akivaizdu, kad Radvilų protekcija padėjo ir siekiant padėties įtvirtinimo pavieto pareigybinėje hierarchijoje: nuo 1738 m. iki 1762 m. P. P. Midletonas užėmė Vilkmėgės pavieto sargybinio postą²⁴, o nuo 1766 m. iki 1779 m. buvo Upytės pavieto raikytojas²⁵.

Tikėtina, kad evangelikai Midletonai jau XVIII a. pradžioje buvo perėję į katalikybę. Upytės pavieto raikytojas P. P. Midletonas, katalikas, buvo susigiminiavęs su šiame paviete įtakinga Medekšų gimine. Su Joana Medekšaite (*Johanna z Mekekszów Middletonowa*) Petras Paulius susilaukė sūnaus Adomo (*Adam Middleton*), kuriam mirdamas paliko visą savo turtą. Remdamiesi 1779 m. sudarytu Upytės raikytojo testamentu, galime teigti, kad XVIII a. 8-ajame dešimtmetyje P. P. Midletonas palaikė glaudžius ryšius su Stanislovo Augusto dvarui artima Karpių gimine: mirdamas savo žmonos ir sūnaus globėju jis paskyrė Upytės vėliavininką Benediktą Karpį²⁶.

20 Peter Paul Bajer, *op. cit.*, p. 339.

21 Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 187.

22 1742 m. kovo 9 d. P. P. Midletono laiškas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raikytojui M. M. Radvilai, Ustukaiai, AGAD, AR, dz. V, nr 9604, l. 1–1v.

23 1744 m. liepos 14 d. P. P. Midletono laiškas M. M. Radvilai dėl seimelių organizavimo, Biržai, *Ibid.*, l. 24.

24 *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. I: *Województwo wileńskie. XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004, p. 504.

25 *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009, p. 470.

26 Upytės raikytojo P. P. Midletono testamentas, aktuotas 1779 m. kovo 12 d., Upytės pilies aktų knyga, LVIA, f. SA, b. 15223, l. 1067–1068v. Už dokumento kopiją nuoširdžiai dėkoju kolegai dr. Jonui Drungilui.

P. P. Midletono laiškuose Radviloms yra užsimenama apie brolių²⁷, tačiau jo vardas nenurodomas. Numanu, kad Upytės pavieto raikytojas P. P. Midletonas ir Kauno paviete įsitvirtinę Midletonai buvo broliai. Koks giminystės ryšys siejo Kauno ir Upytės paviatų Midletonus su Lenkijos Karalystės Middletonais, dėl šaltinių stokos negalime pasakyti. Viena aišku, kad XVIII a. 8-ajame dešimtmetyje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Midletonai jau buvo Lietuvos rūmų išdininco Antano Tyzenhauzo (*Antoni Tyzenhauz*) formuojamos karaliaus Stanislovo Augusto dvaro grupuotės nariai²⁸. Greta minėtų Petro Pauliaus ir Augustino, beje, nuo 1786 m. ėjusio Kauno pavieto pilies teismo raštininko pareigas²⁹, politiniame gyvenime aktyviai sukosi ir Nikodemus Midletonas, vėliau, 1794 m. sukilime, vadovavęs Prieno pavieto bajorams ir turėjęs pavieto generolo majoro laipsnį³⁰. Trečiasis Nikodemo ir Augustino Midletonų brolis buvo teismo regentas Ignotas Midletonas, Kauno pavieto sargybinis, Riterių mokyklos (*Szkola Rycerska*) absolventas³¹. Apie Nikodemo, Augustino ir Ignoto Midletonų giminystės saitus galime spręsti iš 1783 m. deputacinio seimelio metu įvykusio incidento aprašymo: pasak A. Midletono, tąsyk susidūrimo su Kaune dislokuotos husarų brigados husarais metu nuo užpuolikų nukentėjo jo broliai, kurių jauniausias buvo tironiškai ir žiauriai sumuštas³². 1786 m. kovą Vilniaus pilies aktų knygoje įrašytame Nikodemo Midletono skunde dėl nesumokėtos skolos minimas anapilin iškeliavęs jo brolis Ignotas³³.

Tikėtina, kad į P. P. Bajerio registrą įtraukti Riterių mokyklą baigę Aleksanderis ir Bogusławas Gotlebas Middletonai³⁴ buvo pirmos ar antros eilės pusbroliai.

Apie Augustino Midletono ankstyvuosius gyvenimo metus ir įgytą išsilavinimą žinių neturime. Nėra žinoma ir jo gimimo data. Tačiau užimamos raštininko pareigos, dviejų kadencijų darbas Lietuvos Vyriausiąjame Tribunole, kandidatavimas į Seimą bei vėliau eitos pareigos diplomatinėje misijoje Hagoje, kurioje buvo

27 1746 m. kovo 23 d. P. P. Midletono laiškas M. M. Radvilai, Biržai, AGAD, AR, dz. V, nr 9604, l. 59–60.

28 Stanisław Kościalkowski, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski*, t. 2, Londyn: Wydawnictwo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego, 1970, p. 451.

29 Adam Stankevič, Viešųjų baudmių taikymas Kauno pilies teisme XVIII a. antroje pusėje ir jų vykdymas, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Personalijos. Idėjos. Refleksijos*, Vilnius, 2020 (žr. šio rinkinio p. 208).

30 Eduardas Brusokas, Kai vėliavininkus keitė generolai: pavietų generolai majorai – nauja karinės administracijos pareigybė 1794 metais, in: *Lietuvos istorijos metraštis, 2011/1*, 2012, p. 47–62.

31 Stefan Meller, Middleton (Midleton) Augustyn (zm. 1797), in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, p. 722.

32 1783 m. spalio 14 d. A. Midletono laiškas Vilniaus vaivada Karoliui Stanislovui Radvilai (*Karol Stanisław Radziwiłł*) (?), Gardinas, AGAD, AR, dz. V, nr 9603 (Mf. 65455), l. 1–2.

33 1786 m. kovo 23 d. skundo N. Midletono byloje su Ignotu Švykovskiu (*Ignacy Szwykowski*) akta-cija, LVIA, f. SA, b. 4801 (nauja signatūra: LVIA, f. 21, ap. 1, b. 144), l. 566–566v. Už dokumento kopiją nuoširdžiai dėkoju doc. dr. Robertui Jurgaičiui.

34 Stefan Meller, Middleton (Midleton) Augustyn (zm. 1797), p. 722.

būtina laisvai mokėti prancūzų kalbą, leidžia manyti, kad A. Midletonas buvo baigęs vieną iš Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikusių kolegijų. Knygas savišvietai A. Midletonas skolindavosi iš Prozorų bibliotekos, nes laiškuose minėjo, jog Stanislovui Leščinskiui priskiriamo veikalų *Apie Lenkijos valdymo pagerinimą (O poprawie rządu polskiego)* rankraštį lenkų kalba perskaitė būtent pas Prozorus³⁵. Sėkmingai karjerai padėjo dar ir tai, kad A. Midletonas buvo aktyvus masonas – 1781 m. jo vardas minimas Vilniaus masonų ložės mokinių sąrašuose³⁶.

Glaudūs ryšiai Midletonus siejo ir su kitais Stanislovo Augusto šalininkais Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Antanu Tyzenhauzu, Mykolu Pacu, Pranciškumi Jelskiu. Į valdovą A. Midletonas netgi mėgino kreiptis tiesiogiai: 1782 m., siekdamas tapti Kauno pavieto pasiuntiniu į Seimą, jis rašė Stanislovui Augustui³⁷, tačiau atsakymo tąkart nesulaukė. Vis dėlto už paramą valdovo grupei organizuojant 1773 ir 1774 m. seimelius, 1775 m. Varšuvos seime A. Midletonui buvo suteikta 50-ies metų emfiteuto teisė į Kauno paviatę esančią Kižių seniūniją³⁸. Todėl natūralu, kad būdamas dvaro grupuotės narys ir, tikėtina, Kauno paviatę įtakingos Prozorų giminės klientas A. Midletonas sparčiai kilo karjeros laiptais: 1780–1785 m. jis ėjo Kauno pavieto pilies teismo raštininko pareigas, kurias 1786 m. perleido broliui Nikodemui. 1783 m., turėdamas tiek valdovo, tiek ir Vilniaus vaivados Karolio Stanislovo Radvilos paramą, siekė tapti Lietuvos dvasinio tribunolo išdininku. Tais pačiais metais Kauno Grabnyčių seimelyje, aktyviai remiamas Kauno seniūno Mykolo Paco ir „deklaravęs draugiškumą“ juo nepasitikintiems Zabeloms, A. Midletonas buvo išrinktas deputatu į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą³⁹.

Galima numatyti, kad dirbdamas aukščiausioje Lietuvos teismo institucijoje A. Midletonas pateisino į jį dėtus lūkesčius, nes 1786–1790 m. jį jau matome Kauno pavieto paseniūnio poste. Dar kartą į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą A. Midletonas buvo išrinktas 1787 m. vasario 5 d. Šį kartą jis atstovavo Smolensko

35 *Ibid.*, p. 720.

36 „Kauno notaras Milletonas“, žr. Stanisław Małachowski-Lempicki, *Masonai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse 1776–1822. Istorija ir šaltiniai*, Vilnius: Mintis, 2009, p. 13.

37 1782 m. liepos 19 d. A. Midletono laiškas Stanislovui Augustui, BCzart., rkp. 673, p. 514; Monika Jusupović, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa: Neriton, 2014, p. 301.

38 „U. Augustynowi Middletonowi Porucznikowi naszemu na dzierżawę Kiże, seu Kiziowo w Kowieńskim“, Nadgrada zasłużonym, in: *Volumina Legum*, t. VIII, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860, p. 418; Stefan Meller, Middleton (Midleton) Augustyn, p. 722. XIX a. pradžioje Kižių kaimas ir Kižių dvaras priklausė Ūdrijos ekonomijai, žr. Jonas Reitelaitis, *Kalvarija*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1968, p. 441–442. 1827 m. Kižiuose buvo 10 namų su 59 gyventojais, žr. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa: Nakładem Władysława Walewskiego, 1883, t. 4, p. 117. Šiuo metu buvusio Kižių dvaro teritorija priklauso Gerulių kaimui (Balbieriškio seniūnija, Prienų rajonas).

39 Monika Jusupović, *op. cit.*, p. 302. Taip pat žr. 1783 m. vasario 6 d. A. Midletonui ir Antanui Blinstrubui suteikti deputatų įgaliojimai, LVIA, f. SA, b. 13718, l. 85–88.

vaivadijos egzulantams⁴⁰. Nuo 1787 m. lapkričio iki 1788 m. balandžio vidurio Kauno pasieninis dirbo Lietuvos Vyriausiamame Tribunole Vilniuje⁴¹, o nepraėjus nė dvejiems metams – 1790 m. kovą – buvo paskirtas atkurto Abiejų Tautų Respublikos diplomatinės pasiuntinybės Hagoje sekretoriumi.

Stanislovo Augusto Užsienio reikalų kabineto dokumentai atskleidžia, koku tikslu į Hagą buvo išsiųstas A. Midletonas ir kodėl tarp pasiuntinio ir sekretoriaus tvyrojo įtampa.

Augustino Midletono „misija“ Hagoje: aplinkybės ir tikslai

Ketverių metų seimo laikotarpiu suverenumą atgavusi Abiejų Tautų Respublika iš esmės pertvarkė diplomatinę tarnybą ir siekė kuo platesnio tarptautinio atsotavavimo. 1790 m. kovo 31 d. buvo priimtas nutarimas dėl atstovybės atkūrimo Jungtinėse Nyderlandų Provincijose⁴².

Abiejų Tautų Respublikos atstovybė Hagoje buvo atkurta esant diplomatinėms santykių krizei: Šiaurės ir Baltijos jūros regiono valstybėms nerimą kėlė Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo II ketinimai užimti Dancigą (Gdanską) ir Torunę; Vakarų Europoje brendo karinis konfliktas tarp Prūsijos Karalystės ir Šventosios vokiečių tautos Romos imperijos; Šiaurės Europoje tebevyko Švedijos karas su Rusija, kuri pietryčiuose kariavo su Osmanų imperija. Austrija svarstė galimybes įsijungti į karą prieš Osmanų imperiją, tačiau turėjo spręsti savo vidaus problemas: 1789–1790 m. Brabanto revoliucijos metu susikūrusios Jungtinės Belgijos Valstijos, visokeriopa palaikomos revoliucinės Prancūzijos, paskelbė nepriklausomybę nuo Austrijos Habsburgų. Prasidėjusios varžybos dėl įtakos regione tarp Prūsijos ir Didžiosios Britanijos į Europos politinių intrigų centrą išskėlė Nyderlandus, kurie nuo 1788 m. buvo susieti trišale sąjungos sutartimi ir su Prūsija, ir su Didžiąja Britanija⁴³.

Abiejų Tautų Respublika, 1790 m. kovo 29 d. sudariusi sąjungos sutartį su Prūsijos Karalyste, apie šią sąjungą skubėjo informuoti Nyderlandus. Nors politiniu aspektu Nyderlandų vaidmuo buvo antraeilis, ekonominiu ir finansiniu atžvilgiu ši šalis išlaikė savo įtaką. Sociopolitines permainas patiriančioje XVIII a. paskutiniųjų dešimtmečių Europoje ypač aktualūs buvo prekybos sutarčių ir kreditavimo klausimai, o Amsterdamas buvo tapęs „pinigus išmokančių bankų vieta“⁴⁴.

40 *Deputaci Trybunatu Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1697–1794. Spis*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004, p. 359, 376.

41 *Ibid.*, p. 359, 376.

42 Wyznaczenie posła dla stanów Hollenderskich, in: *Volumina Legum*, t. IX, Krakow: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889, p. 170; Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleopas Oginskis*, p. 77–79.

43 S. Meller, *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas*, p. 5–6.

44 *Ibid.*, p. 26.

Ekonominiai interesai buvo glaudžiai susiję su politiniais, todėl pasiuntinybei Hagoje Abiejų Tautų Respublikos Seimas kėlė tiek politinius, tiek ir ekonominius tikslus: stiprinti draugystės ryšius su Nyderlandų Respublika; užsitikrinti sąjungoje su Prūsija buvusių Nyderlandų politinę paramą; gauti finansinę paskolą Respublikai ir karaliui bei siekti „krašto prekybos plėtros, reikalingos tiek bendrajam gėriui, tiek naudingos kiekvienam piliečiui“⁴⁵.

Pasiuntinių ypatingiesiems pavedimams ir įgaliotuoju ministru Hagoje buvo paskirtas didysis Lietuvos kardininkas M. K. Oginskis. Diplomato kandidatūros pasirinkimą lėmė patriotų-reformatorių grupuotės, kurioje svarbų vaidmenį atliko M. K. Oginskio vyresnysis įbrolis Feliksas Ąubieńskis, įtaka⁴⁶. Pagal tuo metu galiojusius įstatymus pasiuntinys buvo tiesiogiai atskaitingas Seimo Užsienio reikalų deputacijai. Tai, be jokios abejonės, netenkino Stanislovo Augusto, todėl valdovas pasiuntinybėje siekė turėti savo žmogų, kuris tiesiogiai informuotų karaliaus kabinetą. Kiek valdovas pasitikėjo M. K. Oginskiu ir ar apskritai juo pasitikėjo, nesiimsime spręsti. Tačiau paskirdamas diplomatinės misijos Hagoje sekretoriumi savo ilgametį šalininką, „patikrintą“ dvaro grupuotės Lietuvoje žmogų – Kauno paseniūnį A. Midletoną, galėjo būti tikras, kad gaus visą reikiamą informaciją apie tai, kas vyksta Hagoje. A. Midletono kandidatūrą į pasiuntinybės sekretoriaus pareigas, tikėtina, pasiūlė Karolio Prozoro žentas – Respublikos pasiuntinys Londone Pranciškus Bukota, su kurio šeima Kauno paseniūnis palaikė glaudžius ryšius⁴⁷.

Kaip galima spręsti iš išlikusių A. Midletono raportų, jam buvo pavesta sekti kiekvieną pasiuntinio M. K. Oginskio žingsnį ir apie tai, ką išgirs ar sužinos, informuoti karaliaus kabineto sekretorių P. Kicińskį⁴⁸.

M. K. Oginskis kartu su pasiuntinybės darbuotojais, tarp kurių buvo ir sekretorius A. Midletonas, į Nyderlandus išvyko 1790 m. birželio pradžioje. Kelionės maršrutas driekėsi per Reichenbachą, kur tuo metu, tarpininkaujant Didžiąjai Britanijai, vyko Prūsijos ir Šventosios Romos imperijos derybos. Reichenbacho konferencija užkirto kelią Prūsijos ir Austrijos karui, tačiau, atmetusi Frydricho Vilhelmo II planą apkeisti Dancigą ir Torunę į Galiciją, atrišo jam rankas kitu būdu siekti Prūsijai svarbių Lenkijos uostų. Tai, be jokios abejonės, sukėlė didelį Abiejų Tautų Respublikos nerimą ir komplikavo galimybes įgyvendinti pasiuntinybei Hagoje keltus tikslus.

45 „Rozprzestrzenienia handlu krajowego, dla dobra tak ogólnego jako y szczególnego Obywatelow“, Instrukcja dla Ur Oginskiego Posła Extraordynaryinego y Pełnomocnego do Stanow Rzeczypospolitey Hollenderskiej, d. 25 Maja 1790, AGAD, f. Archiwum Koronne Warszawskie, Dział holenderskie, nr 39/1, l. 1–2.

46 Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleopas Oginskis*, p. 77.

47 Pvz., 1791 m. rugsėjo pradžioje pas vyrą į Londoną vykstanti Barbora Prozoraitė-Bukotienė (*Barbara z Prozorów Bukatowa*) Hagoje buvo susitikusi su A. Midletonu, žr. 1791 m. rugsėjo 9 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 66–67.

48 Korrespondencja do Stanisława Augusta od Augusta Middletona, sekretarza legacji polskiej w Hadze, 1791–1794, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 1–482.

Iš Reichenbacho keliaudami per Drezdeną, Leipcigą, Halberštata, Braunšveigą ir Hanoverį tik liepos viduryje diplomatinio korpuso nariai pasiekė Hagą. Įsikūrė M. K. Oginskio išsinuotomame name *Assendelfstraat* gatvėje⁴⁹. 1790 m. liepos 18 d. Hagoje darbą pradėjusią Abiejų Tautų Respublikos diplomatinę atstovybę sudarė įgaliotasis pasiuntinys ir ministras ypatingiesiems pavedimams M. K. Oginskis, pasiuntinybės sekretorius *chargé d'affaires* statusu A. Midletonas, pasiuntinio pagalbininkas Pžesmickis (*Przesmycki*), kunigas kanauninkas Konderskis ir asmeninis M. K. Oginskio sekretorius Matas Nelubovičius Tukalskis (*Mateusz Nielubowicz Tukalski*)⁵⁰. Diplomatinės misijos reikmėms iš valstybės išdo M. K. Oginskiui buvo paskirtas 52 tūkst. lenkiškųjų auksinų metinis atlyginimas, sekretoriui A. Midletonui – 10 800 auksinų, kapelionui – 1 800 auksinų. Visus kitus lydinčius asmenis ir pagalbininkus M. K. Oginskis išlaikė iš savo asmeninių lėšų⁵¹.

Jau pirmosiomis darbo dienomis prasidėjo trintis tarp pasiuntinio ir pasiuntinybės sekretoriaus. M. K. Oginskis nebuvo linkęs informuoti A. Midletono apie visus numatytus vizitus ir ypač apie susitikimų turinį. O šios informacijos labai reikėjo sekretoriui, kad galėtų pranešti valdovui. Liko vienintelis kelias – šnipinėti. Natūralu, kad santykiai komplikavosi: tiek M. K. Oginskio, tiek ir A. Midletono korespondencija dvelkia nepasitikėjimu ir netgi atgrasumu vienas kito atžvilgiu⁵².

M. K. Oginskio rezidavimas Hagoje buvo trumpalaikis: matydamas, kad Nyderlandų politika yra visiškai priklausoma nuo sprendimų Londone, jis, gavęs Seimo Užsienio reikalų deputacijos pritarimą, 1790 m. gruodį išvyko į Didžiąją Britaniją tęsti derybų dėl prekybos sutarties sudarymo. Tačiau jau 1791 m. vasarą, susikompikavus asmeninei M. K. Oginskio situacijai dėl valdų Rusijos imperijoje, buvo priverstas atsistatydinti iš diplomato pareigų⁵³. Visus reikalus diplomatinėje atstovybėje perėmė A. Midletonas. Oficialiai nuo 1790 m. gruodžio pabaigos iki 1791 m. liepos jis užėmė Abiejų Tautų Respublikos *chargé d'affaires* pareigas ir tik 1791 m. rugpjūtį buvo nominuotas pasiuntinybės Hagoje rezidentu⁵⁴. Šias funkcijas A. Midletonas vykdė iki 1795 m. vasario 9 d., kada diplomatinė atstovybė Hagoje buvo likviduota. Pagrindinė A. Midletono veiklos sritis buvo Ketverių metų seimo reformų propaganda ir darbai, susiję su kredito Abiejų Tautų Res-

49 Stefan Meller, *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas*, p. 33.

50 *Ibid.*, p. 31; Mateusz Nielubowicz Tukalski, *Kilka uwag nad dziełem pod tytułem: Memoires de Michel Ogiński sur la Pologne, czyli dopelnienie niektórych okoliczności niepomieszczonych przez autora*, in: *Przyjacieł Ludu*, 1844, Nr. 1, p. 7–8.

51 Plg. Stefan Meller, *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas*, p. 33.

52 Labai plačiai ir emociškai santykius su pasiuntiniu M. K. Oginskiu A. Midletonas aprašė 1792 m. vasario 17 d. pranešime Stanislovo Augusto kabineto sekretoriui. Iš laiško matyti, kad abi pusės kaltino viena kitą tiek šnipinėjimu, tiek ir tarnavimu svetimų valstybių interesams, žr. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 179–181.

53 Plačiau žr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleopas Oginskis*, p. 77–111.

54 Copie de la Lettre du Grand Chancelier de la Couronne au Grand Pensionnaire de Hollande, AGAD, f. Archiwum Koronne Warszawskie, Dział holenderskie, 40b, nr 20.

publikai išrūpinimu, kuriems pagrindus padėjo M. K. Oginskis⁵⁵. Nuo 1790 m. gruodžio 17 d. būtent A. Midletonas tvarkė visą Karūnos išdo komisijos siunčiamą dokumentaciją dėl naujos paskolos gavimo⁵⁶.

Nesigilindami į pasiuntinybės tarnautojo darbotvarkę, dėmesį sutelksime į jo laiškuose atsispindinčius to meto įvykių ir procesų vertinimus.

„Susigrąžinti garbingą praeitį“: už reformas ir Gegužės 3 d. konstituciją

1790 m. pabaigoje – 1792 m. pradžioje Abiejų Tautų Respublikos visuomenės dėmesį kaustė Ketverių metų seime svarstomi valstybės reformos projektai, Stanislovo Augusto siekiai įtvirtinti konstitucinę monarchiją bei patriotų-reformatorių grupuotės pastangos užtikrinti priimtų reformų tvarumą. Kaip ir kiti Stanislovo Augusto grupuotės nariai, taip ir A. Midletonas pasisakė už stiprią, klestinčią konstitucinę monarchiją. Jis tikėjo, kad Abiejų Tautų Respublikai, kurią nuosekliai vadino Lenkija, „pavyks susigrąžinti garbingą praeitį“. Tokią viltį matome 1790 m. gruodžio 17 d. rašytame laiške. Pasakodamas apie M. K. Oginskio garbei Statholderio Vilhelmo V Oraniečio surengtą pobūvį prieš pat Respublikos pasiuntiniui išvykstant į Londoną, A. Midletonas negalėjo sulaikyti emocijų:

[...] kreipėsis į jo malonybę kardininką ir davęs keletą patarimų, Statholderis staiga su mumis įsileidžia į istorinį diskursą, kaip antai, laikai pasikeitę, kokia didelė ir klestinti buvusi mūsų Lenkijos Karalystė ir kaip lengvai prūsai, kadaise Lenkijos duoklininkais buvę, nelaimingose padalijimų epochoje privertė Lenkiją tokios teisės atsisakyti. Toks kunigaikščio, tų namų šeimininko, pasakojimas mus labai nustebino. Klausėmės tų žodžių ramiai, o širdyse, kaip ištikimi savo šalies piliečiai, į Dievą kreipėmės mintimis, kad tik tie nuostabūs mūsų Tėvynei laikai sugrįžtų.⁵⁷

A. Midletonui, kaip ir daugumai Stanislovo Augusto politikos šalininkų, konstitucinės monarchijos modelis atrodė tinkamiausia valstybės valdymo forma. Komentuodamas debatus Seime svarstant miestų įstatymą, jis pastebėjo,

55 Jerzy Michalski, *Dyplomacja Polska w latach 1764–1795*, p. 677.

56 1790 m. gruodžio 17 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 5.

57 „Staholder [...] po opowiedzeniu dla JW Miecznika i Publicznych zleceń, wpada nagle z nami w dyskurs historyczny ich się czasy odmieniły, ich kwitnące i mocne było nasze Królestwo Polskie, jak Prusy i niemi rządzący byli polskimi holdnikami, i jak ledwo w ofiarnej epoce nieszczęśliwego podziału Polska uroczyście tego zmierzonego wyrzekano Prawa. Ta narracja od Xcia Koligata tego domu bardzo nam była dziwna, słuchaliśmy spokojnie, a w sercu po obywatelsku wzdychaliśmy do Boga żeby tak piękne dla naszej Ojczyzny wróciły się czasy“, 1790 m. gruodžio 17 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 4v–5.

jog, miestams suteikus tam tikras teises ir įvedus atitinkamą hierarchiją, „Europa suskambės nuo pagyrų mūsų Konstitucijai, tačiau tik tokiu atveju, jei bus išlaikytas sosto paveldimumas“⁵⁸. Didžiudamasis 1791 m. gegužės 3 d. Seime priimta Konstitucija A. Midletonas kartu labai džiaugėsi, kad jo šalyje įvykusios permainos sulaukė plataus atgarsio visoje Europoje:

Visų čia esančiųjų akyse, išskyrus kelis mums pavydinčius, matau pasitenkinimą gerėjančiu mūsų Tėvynės likimu. Lenkijos revoliucija, lyginant ją su kruvinas žymes ir nelaimes paliekančiais užsienio [šalių] pavyzdžiais, neįtikėtinai gerai atrodo, ypač kai labiau į ją įsigilinama. Ir jau netgi panegirikose, publikuojamose prancūzų kalba [leidžiamoje] spaudoje, pradedama Lenkijos Konstitucijos straipsnius ir jos rezultatus pateikti kaip sektiną pavyzdį, kai dar visai neseniai būdavo tik apie netvarką [Lenkijoje] kalbama.⁵⁹

Turėdamas parlamentinio gyvenimo provincijoje patirties, A. Midletonas pasisakė už griežtesnę seiminių institucijų veiklos reglamentavimą. 1791 m. kovo 8 d. laiške jis iš visos širdies sveikino Seimo deputacijos seimelių reformai parengti vadovą P. Kiciński ir visą Seimo darbo grupę su sėkmingai priimtu įstatymu, panaikinusiu, jo nuomone, žalingas 1768 m. Seimo įstatymo nuostatas dėl seimų vedimo tvarkos⁶⁰. Seimelių reformos klausimu A. Midletonas netgi įsileido į polemiką su P. Kiciński:

Kad šioje srityje buvo netvarka, prievarta, aš galiu pasakyti iš savo patirties. Mane pasiekė ir jo malonybės pono geradarijo kalba, pasakyta seimelių instrukcijų tema, taip natūraliai ir gyvai nupiešusi šio viešojo veikimo vaizdą, kuris, dėkui Dievui, jau naujajame Įstatyme yra aprašytas [t. y. reglamentuotas]. Tačiau man ėmus gilintis į pastabas, kilo mintis, kad Pono [t. y. P. Kiciński] mintyse turėtos visai kitos instrukcijos, kurios, draudžiančios sosto paveldėjimą, bet išlaikančios elekciją, kelia grėsmę

58 „Kiedy panowie Miastom prerogatyw pozwolę niektórych, hierarchią nie unikną ustanowić; Europa brzmiać będzie pochwałami naszej Konstytucji, ale zawsze przy sukcesji Tronu“, *Ibid.*, l. 10–15.

59 „We wszystkich tu widzą, oprócz niektórych zazdrośnych, satysfakcję z losów ulepszonych naszej ojczyzny. Polska rewolucja, przy obcych krwawych i nieszczęśliwe konsekwencje za sobą ciągnących, dziwnie dobrze się wydaje, coraz się lepiej na niej poznawają. Same panegiryki po francuskich nawet papierach przecieź zaczynają już polskiej konstytucji artykuły i skutki stawiać za przykład, a dawniej cytowano, gdzie trzeba było o nierządzie mówić“, 1791 m. spalio 29 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui Haga, *Ibid.*, l. 103–103v; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 63.

60 „Najczulej z obywatelskiego serca winszuję Pana że się mu udało i poprzeć tak chwalebne ustawy względem porządku sejmowania i skasować tak szkodliwy 1768 narzut“, 1791 m. kovo 8 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 9.

Konstitucijai įgyvendinti, nes pateisina partijas, revoliucijas ir kitokias vidaus kolizijas. Būtent tokiam požiūriui prieštaravo velionis Mirabeau⁶¹ ir kiti jo šalininkai Prancūzijoje. Instrukcijas jie panaikino, kad įvestų stabilią vyriausybę; Mirabeau triuškinė visus laisvos karaliaus elekcijos šalininkus; iki savo mirties laikėsi nuomonės, kad Didžiojoje Šalyje bent iš dalies privalo išlikti Monarchija. Galima būtų ir mums tokią sistemą perimti su tam tikrais pataisymais. Tikėtina, kad būtent taip Ponas suprato ir taip kalbėjo. O aš prašau dovanoti už šiuos mano svarstymus.⁶²

Pritardamas H. G. Riqueti de Mirabeau idėjoms dėl konstitucinės monarchijos, būtent tokios sistemos, garantuojančios valdžios stabilumą, A. Midletonas tikėjosi ir savo šalyje. Todėl manė, kad negalima leisti reformų priešininkams destabilizuoti padėtį, o visus reikalingus teisės aktų pakeitimus dėl konstitucinės monarchijos įvedimo būtina priimti vienu ypu, pateikiant Seimo narių balsavimui visą dokumentų paketą, o ne kiekvieną įstatymą atskirai. Jei toks paketas Seime būtų atmestas, jis būtų grąžintas Valdymo įstatymo deputacijai taisyti ir vėl teikiamas vienam balsavimui vienoje sesijoje. Tokiu keliu einant „visas namas būtų iš karto pastatytas“, o po to būtų galima pradėti svarstyti ekonominius klausimus, nes, A. Midletono manymu, įstatymų projektus „suplakus į vieną“, rezultatas nebus pasiektas⁶³.

Pasiuntinybės sekretorių stebino pasigirstantys reformų priešininkų šūkių, kaip antai: „Kraują [pasirengę] pralieti už laisvę!“, „Nenorime despotizmo!“, „Paveldimame soste matome vien tik nelaisvę“, ir jis hipotetiškai klausė: „Kas gi kraują lieja už požiūrį ir dargi už politinį? Juk jokio konsensuso dar nėra prieita. O kraujas ir ginklai tegu būna nukreipti į priešą, su ginklu rankose ateinantį prieš Tėvynę. Seime svarstomoms nuomonėms nereikia nei kraujo, nei įtūžio.“⁶⁴

61 Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau, Prancūzijos revoliucijos politikas, Nacionalinio susirinkimo vadovas, konstitucinės monarchijos šalininkas, mirė 1791 m. balandžio 2 d.

62 „Co to był w tej części za nierząd, za przemoc, ja z doświadczenia bardzo czulem. Doszło mnie też tu i Mowa JWWPana Dobrodziejca o Instrukcjach Sejmikowych, tak naturalne i żywo malująca obraz tej publicznej czynności, która, chwałą Bogu ze jest w nowym Prawie opisana. Ale mnie tu zaczynającemu cię wpracować w nioski, przychodzi myśl dociekając, iż Pan to mówiąc miał na widoku owe to instrukcje, które zakazując sukcesji tronu, a utrzymując elekcję, zagradzając doskonałości Konstytucji, a partie, rewolucje, i Domowe Kolizje gruntują; właśnie dla tej uwagi Mirabeau nieboszczyk i inni z nim we Francji sprzecznosc. Instrukcje znieśli, ażeby uformować rząd stały; a Mirabeau, wszystkich Partyzantów wolnej Królów Elekcji zbijał; do śmierci w Wielkim Kraju rozumiał być choć w części potrzebną Monarchię; Można to więc i nam przyswoić z moderacją. I zapewne tak Pan rozumiał, i tak mówił; a Ja proszę o odpuszczanie domysłów“, 1791 m. kovo 19 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 10–11v.

63 1791 m. gegužės 27 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 14v–15.

64 „Nieskończenie dziwie się tym żwawościom i zachwyceniem o których słyszę: Krew przelać za wolność! Niechęć Despotyzmu! Widzę w sukcesji Tronu niewolę, Monarchię etc. etc. – ale któż krew przelęwa za opinię, a jeszcze polityczną? Gdzie nikt nie doszedł jeszcze doskonałości. Krew i bron niech będzie na nieprzyjaciela Ojczyzny nachodzącego z bronią; ale w Sejmie zdania krwi nie potrzebują, ani zapalę“, *Ibid.*, l. 15.

Svarbus aspektas A. Midletono svarstymuose buvo pertvarkos Abiejų Tautų Respublikoje lyginimas su įvykiais Prancūzijoje. Persišūdamas Prancūzijos laikraščius į Varšuvą A. Midletonas atkreipė dėmesį į tai, kad vienas jų netgi „išvedė paraleles tarp mūsų revoliucijos ir Prancūzijos, ir [šios paralelės] nebuvo mūsų nenaudai“⁶⁵. Kartu A. Midletoną piktino pasirodanti kritika reformų Lenkijoje atžvilgiu ar užsienio spaudoje skelbiami situaciją iškreipiantys straipsniai. Antai, kai Amsterdamo laikraštis (*Gazette d'Amsterdam*), pranešdamas apie nutarimą dėl majoratų reformos, pridėjo klaidinantį komentarą, neva šiuo atžvilgiu „lenkai eis prancūzų keliu, nes Lenkijoje majoratai yra plačiai paplitę“, A. Midletonas negalėjo sulaikyti pasipiktinimo. Jis laikraščio redakcijai išsiuntė paneigimą, jo paties žodžiais – „disertacijukę“ (orig. *dysertacyjkę*), kurioje, nesileisdamas į platesnius svarstymus apie revoliucijas, atkreipė dėmesį į tai, kad iki tol visi apie Lenkiją rašę autoriai pateikdavo išgalvotas žinias, nes į šią šalį žvelgė kaip į neegzistuojančią valstybę, kaip myriop pasmerktą, Europai prarastą kraštą. A. Midletonas siekė parodyti, kad ši valstybė egzistuoja, jog daugiau kaip du šimtus metų ji turi kodifikuotą teisę (orig. *Codices Legum*), Lietuvos Statutą, Aleksandro teisyną ir t. t. Aptardamas žemėvaldos sistemą aiškino, kad majoratai Respublikoje nėra visuotinai paplitę, jų yra tik keletas ir tai tik išimtis iš taisyklės⁶⁶. P. Kicińskiui diplomatinės atstovybės tarnautojas gyrėsi, kad savo paneigimą papildė citatomis iš Jeano-Jacques'o Rousseau „Pastabų“, pabrėždamas, kad šis autorius rekomendavo tik patobulinti esamą sistemą, o ne viską griauti iš esmės⁶⁷.

Akivaizdu, kad Kauno pavieta bajoras buvo gerai susipažinęs su J.-J. Rousseau *Pastabomis Lenkijos valdymui ir numatomai jo reformai* (*Considérations sur le gouvernement de Pologne, et sur sa Réformation Projetée*)⁶⁸, o jas buvo skaitęs originalo kalba dar iki pasirodant Mauricijaus Pranciškaus Karpio lenkiškajam vertimui⁶⁹.

A. Midletonui buvo ypač svarbu tai, kad jo šalyje „karalius yra su tauta, o tauta – su karaliumi“. Ir tuo ši „laiminga Lenkijos revoliucija“ skyrėsi nuo įvykių Prancūzijoje⁷⁰.

65 „Komunikuję Pan u wypis z gazety jednej francuskiej, bo nie wiem, czy ona jest w Warszawie, jaką paralelę kładą między naszą a francuską rewolucją, ale nie na dezawantaż naszej“, 1791 m. birželio 21 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 18; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 61.

66 1791 m. birželio 18 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 23–24; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 62–63.

67 1791 m. birželio 18 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 23v.

68 Naujausia tuo metu pasirodžiusi *Pastabų* publikacija prancūzų kalba buvo išleista Ženevoje, rinkiniuose J.-J. Rousseau raštuose, žr. Jean-Jacques Rousseau, *Considérations sur le gouvernement de Pologne, et sur sa Réformation Projetée*, in: Jean-Jacques Rousseau, *Collection complète des oeuvres*, Genève, 1780–1789, t. 1, p. 415–533.

69 Plačiau apie J.-J. Rousseau idėjų recepciją žr. Dalius Viliūnas, Vygandas Aleksandravičius, *Jeanas-Jacques'as Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016.

70 1791 m. birželio 10 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 16–17v.

Nyderlandus pasiekiančios žinios apie sėkmingą Valdymo įstatymo įgyvendinimą ir Lenkijoje bei Lietuvoje gana ramiai praėjusius 1792 m. Grabnyčių seimelius džiugino A. Midletoną. Jis be galo džiaugėsi rezultatais Kauno ir Prienų pavietuose, kur seimeliuose dalyvavo jo paties „broliai, giminės ir bičiuliai“. Sveikino savo bendražygius su pademonstruotu pilietiškumu prisiekiant Gegužės 3-iosios konstitucijai⁷¹.

Pasiuntinybės darbuotojo interesų lauke buvo ne tik politiniai klausimai. Palaikydamas nuolatinis kontaktus su Amsterdamo bankininkais, A. Midletonas neišvengiamai privalėjo gilintis į kreditavimo klausimus, analizuoti, kaip veikia paskolų ir palūkanų sistema. Glaudžiai bendradarbiaudamas su įvairaus rango, profesijų, tautybių atstovais, daugiausia – pagalbinais pasiuntinybių tarnautojais, iš kurių pirkdavo ir kuriems parduoavo informaciją, susidarė vaizdą apie Nyderlandų visuomenę ir joje tvyrančias įtampas, o savo įžvalgas vaizdžiai aprašydavo laiškuose.

Mintys apie kapitalizmą, kosmopolitizmą ir toleranciją

Diplomatinės atstovybės tarnautojas aiškiai suvokė, kad ekonominis šalies stiprinimas yra valstybės išlikimo garantas. A. Midletono nuomone, Nyderlandai tik tuomet bus suinteresuoti Lenkijos likimu, kada pamatys, jog pati šalis turi ūkinę ir politinę potencialumą. Tokią poziciją jis išsakė 1791 m. gruodžio 17 d. raporte Stanislovui Augustui, atkreipdamas monarcho dėmesį į tai, kad Seimo diskusijos dėl valstybinių dvarų pardavimo turi neigiamą atgarsį užsienyje, o gandus, jog šio įstatymo priėmimas sukels visuotinius neramumus, kursto Rusijos pasiuntinys. Be to, buvo pastebėta, kad neigiamai viešąją nuomonę veikia sklindančios kalbos apie valstybės deficitą, o tokius gandus nepalaujamai platina visi Europos laikraščiai. Respublikos pasiuntinybės sekretorius pabrėžė, kad Nyderlanduose, „krašte, kuris gyvena iš prekybos ir paskolų“, kalbos apie bet kokią deficitą turi ypač neigiamą poveikį. Situacijai pagerinti A. Midletonas siūlė paskelbti spaudoje Fryderyko Moszyńskiego Seime pasakytą kalbą, išsklaidančią abejones dėl ekonominio stabilumo ir įrodančią, kad deficito nėra⁷².

Kitaip nei fiziokratai, pagrindiniu turto didinimo šaltiniu laikę žemės ūkį, A. Midletonas labiau vertino bankinį ir prekybinį kapitalą. Bankinio kapitalo pranašumą jis įžvelgė analizuodamas Amsterdamo bankininkų veiklą ir vertindamas jų pajamas, uždirbamas iš kreditavimo. Aprašydamas Rusijos imperijos įgaliotinių derybas su

71 „Nieskończenie cieszę się, z odbycia pomysłnego Sejmików w Kownie, i w Prenach, w których obu powiatach moi Bracia, Krewni i Przyjaciele znajduje się; Winszuję Im tego obywatelskiego kroku wykonania przysięgi na Konstytucją i Godzimy się także rząd pochłubić“, 1792 m. kovo 10 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 181–182.

72 „Drugą okoliczność źle tu brzmi, to jest tak publiczne mówienie o deficyt. I w tym tu kraju handlowym i pożyczkowym [...]. Rozumiem się przeto być obligowanym podać do gazet tutejszych artykuł z mowy jaśnie wielmożnego Moszyńskiego, iż owego deficit nie ma, o którym wszystkie papiery Europy pisać nie przestają, jak echo jedne drugim podając“, 1791 m. gruodžio 17 d. A. Midletono raportas Stanislovui Augustui, *Ibid.*, l. 111–111v; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 64–65.

Hope'ų banku⁷³ dėl naujos paskolos gavimo, A. Midletonas įsileido į plačius svarstymus apie kreditavimo sistemą ir vienu paskolų dengimą naujomis paskolomis. Pastebėsime, kad būtent taip elgėsi Rusijos vyriausybė, ieškodama finansinių išteklių kariniams veiksams finansuoti⁷⁴. Apmaštydamas visą šią situaciją Kauno paseniūnis rašė:

[...] tie, kurių rankose yra išdas ir kapitalas, nori, kad jų pinigai būtų skolinami už procentus, ir, žinoma, tokiais sandėriais naudojami. Ta jų galybė priklauso nuo prekybos paskolomis. Bankininkas, skolintojas, tarpininkas labiausiai klesti, o pirmieji kapitalistai, tie, kurių pagrindinis kapitalas – valstietis, ir tie, kurie anksčiau aprašyto [t. y. skolinimo už procentus] amato nemoka, daug mažiau uždirba.⁷⁵

Pranešimai apie Rusijos išsirūpintus kreditus sudarė nemažą į Varšuvą siunčiamos informacijos dalį. Pavyzdžiui, 1791 m. kovo 22 d. A. Midletonas pranešė apie naują Rusijos gautą paskolą, konstatuodamas, kad „Maskva jau skolinga Hope'ams trisdešimt aštuonis milijonus olandiškųjų dukatų, o tai sudaro šimtą dvidešimt kelis mūsų milijonus.“⁷⁶ Beje, svarstydamas finansų klausimus, A. Midletonas nebijojo pripažinti, kad jo turimų ekonomikos žinių nepakanka finansinio kapitalo procesams išdėstyti. M. K. Oginskį jis laikė daug labiau išprususiu šioje srityje: „Jo malonybė Lietuvos kardininkas yra geriau pasirengęs šiuos dalykus asmeniškai Ponui paaiškinti.“⁷⁷

A. Midletono pažiūrų sistemoje kapitalistinis valstybės raidos prioritetas ir ekonominis jos stiprinimas derėjo su deklaruojamu kosmopolitizmu, suprantamu kaip atviras, glaudus įvairių valstybių ir tautų bendradarbiavimas. 1791 m. birželio 21 d. laiške jis, „kaip kosmopolitas“ (orig. *jak Cosmopolita*), pripažino, kad jei Lenkijos prekyba iš visų pusių bus atkiršta, valstybė bus priversta prekiauti su tais, kurių rankose ta prekyba bus sutelkta⁷⁸. Kosmopolitas A. Midletonas nė nekėlė

73 Minimas ne tik Nyderlanduose, bet ir visoje Vakarų Europoje tuo metu vienas didžiausių bankų – prekybos namai „Thomas & Adrian Hope“. Šios bendrovės, 1762 m. prisijungusios naujus partnerius ir pasivadinusios „Hope & Co.“ vardu, XVIII a. 9-ajame dešimtmetyje aktyvai siekė 8 mln. guldenų, o kapitalas – 4 mln. guldenų. Plačiau žr. Joost Jonker, *Wedged between the market and the world: the Amsterdam Haute Banque, 1650s–1914*, Amsterdam: University of Amsterdam, 2013, p. 19.

74 Plačiau žr. Екатерина А. Правилова, «Польский долг» Российской империи: К истории российской финансовой политики конца XVIII – начала XIX в., in: *Страницы российской истории: проблемы, события, люди*, Санкт-Петербург, 2003, p. 130–139.

75 1791 m. kovo 8 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 8–8v.

76 1791 m. kovo 22 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 12v.

77 1791 m. kovo 8 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 8v.

78 „Ze gdy nam ze wszystkich stron handel zamknę, przymuszeni będziemy handlować z tymi, którzy ten handel w rękach mieć będą“, 1791 m. birželio 21 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 18.

klausimo, kaip bus įmanoma (ar apskritai bus įmanoma) stiprinti valstybę, jei ji savo rankose neturės nė vieno uosto. Pastebėsime, kad panašias laisvos prekybos idėjas Abiejų Tautų Respublikoje propagavo dalis proprūsiškos politikos šalininkų, pritarusių, kad Dancigo ir Torunės uostai būtų perleisti Prūsijai už Didžiosios Britanijos garantuojamą prekybos laisvę Baltijos jūroje.

A. Midletono korespondencijos analizė atskleidžia, kad jo pasaulėžiūroje svarbią vietą užėmė ir religinės tolerancijos klausimas. Teisė laisvai išpažinti savo tikėjimą ir nebūti dėl to varžomam A. Midletonui buvo pamatinė. Tikėtina, kad tokios pažiūros buvo susijusios su asmenine patirtimi, nes laiškuose tolerancijos klausimas reflektuojamas labai emociškai. Kauno paseniūnį piktino užsienio spaudoje metami kaltinimai Abiejų Tautų Respublikai dėl kitatikių persekiojimo ir joje neva tvyrančios netolerancijos stačiatikių bei protestantų atžvilgiu. Reaguodamas į eilinių užsipuolimą spaudoje dėl disidentų persekiojimo, Kauno pavieto bajoras dėstė:

Kai užsienio šalys pateikiamos kaip tolerancijos pavyzdžiai, negaliu nepasidalyti asmenine patirtimi. Tegu nenusideda prieš Dievą mūsų disidentai, niekur kitur nėra taip giriamos tolerancijos, kokią yra Lenkijoje. Prašau taip cituojančius [t. y. Lenkiją kaltinančius netolerancija] atvykti į Olandiją, kur ne tik katalikų pamaldos yra suvaržytos, o jungtuvės turi vykti rotušėje, tačiau katalikas net ir naktiniu sargu ar liokajumi būti negali. Ir apskritai, visose valdžios ir teismo institucijose, visose Olandijos nacionaliniuose regimentuose yra tik vienas juose tarnaujantis katalikas – tai ponas Basteris, užimantis arklidininko pareigas kavalerijoje (iš jo paties visa tai žinau), ir tai tuo metu, kai beveik pusė visų gyventojų yra katalikai. Štai jums, prašome, tolerancija. Tačiau yra dar blogiau!⁷⁹

Savo vertinimui sustiprinti A. Midletonas leidžiasi į ilgą pasakojimą apie Nyderlanduose nuskambėjusį teismo procesą, susijusį su byla dėl palikimo: Amsterdame katalikė, tekėdama už protestanto, perėjo į jo tikėjimą. Šeima palikuonių nesusilaukė. Vyras mirė, visą turtą užrašęs žmonai. Tačiau velionio vyro šeima, motyvuodama tuo, kad iki santuokos žmona buvo katalikė, užprotestavo testamentą. Pagrindinis argumentas buvo tas, kad sutuoktinė ir po vyro mirties palaikė ryšius su katalikų

79 „Muszę kilka refleksji na to napisac osobliwie, gdy cytują się przykłady zagranicznej tolerancji. Niech Bogu nie grzeszą nasi Ichmości Dysydenci, niema tak chwalebnej tolerancji nigdzie jak w Polsce; Proszę tu cytujących przyjechać do Holandii, nie tylko nabożeństwo jest podległe i żenowane, szluby katolickie na Ratuszu, ale katolik strzem ponocnym, leyn-lokajem być nie może, a cięż dopiero miał być w Radzie, w Magistraturze lub w Prawodawstwie, we wszystkich Regimentach nacjonalnych Holenderskich jeden tylko oficer katolik P. Basters i to tylko w Dragonii Berajterem z rangę (od niego to wszystko wiem), a przecież w Ludności polowa jest niema Katolików; otóż tu proszę widzieć tolerancją. Jest jeszcze gorzej!“, 1791 m. kovo 19 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 10–10v.

dvasininkais. Šeima reikalavo, kad našlė viešai išsižadėtų katalikybės. Moteris buvo apkaltinga, kad prancūzas abatas, kuris pas ją lankėsi išpažinties tikslais, yra jos meilužis... Byla buvo laimėta pirmosios instancijos Amsterdamo teisme, bet pateikta apeliacija.

Reziumuodamas tolerancijos temą A. Midletonas pabrėžė, kad Jungtinėse Nyderlandų Provincijose apskritai „geriau yra būti žydu, bet ne kataliku“⁸⁰.

„Jaudrinta Europa“ ir „švelniosios revoliucijos“ likimas: geopolitinės refleksijos

Džiaugsmingai sutikęs žinias apie Gegužės 3-iosios konstitucijos priėmimą, A. Midletonas puikiai suvokė, kad išlaikyti reformas ir valstybės stabilumą bus be galo sunku. Jo žodžiais, „visa Europa dabar jaudrinta ir į Lenkiją bus akyliau nukreipusi savo akis. Todėl viską daryti reikia labai atsargiai. Mūsų revoliucija įvardijama dar nauju, nestabiliu mūru, kurį pramušti gana lengva“⁸¹. Panašios abejonės jį kamavo ir dėl Prancūzijos konstitucijos likimo. 1791 m. rugsėjo 20 d. pranešdamas Stanislovui Augustui žinias apie tai, kad Prancūzijos karalius pripažino Steigiamojo susirinkimo rugsėjo 3 d. priimtą konstituciją, įvedusią Prancūzijoje konstitucinę monarchiją, A. Midletonas komentavo, kad yra didelis pavojus, jog kils užsienio remiama kontrrevoliucija. „Ir jei ši kontrrevoliucija pavyks, tada ir pas mus pasirodys“, todėl išreiškė viltį, kad Prancūzijos konstitucija išsilaikys⁸².

Eidamas atstovybės sekretoriaus ir rezidento pareigas A. Midletonas aktyviai domėjosi užsienio diplomatinė atstovybių veikla, oficialiais ir privačiais užsienio diplomatų bei kitų pasiuntinybių tarnautojų pasisakymais. Tačiau jo visuomeninis statusas riboja kontaktų lauką, todėl neretai buvo tenkinamasi per trečiuosius asmenis perduodama informacija. A. Midletoną labiausiai neramino iš Rusijos kylanti grėsmė. 1791 m. gruodžio 27 d. jis pranešė, jog Rusijos diplomatas pokalbyje su vienu užsienio pasiuntiniu pabrėžęs, jog „Lenkijai pakaktų ir 20 tūkst. maskolių, kad ją visą užkariautų“, o pastarasis atsakęs, kad užsienio valstybės negali sutikti su dabartine konstitucija, nes „pranyksta Respublika, kuri virsta Monarchija“⁸³.

A. Midletonui buvo svarbu, kad Seimas tęstų darbą, nebijodamas grasinimų ir spaudimo iš išorės. Jis tikėjosi, kad seimeliai praeis sėkmingai, o „ta didžioji Ponia [t. y. Rusijos imperatorė Jekaterina II] įsivels į karą su Prancūzija, kuriai

80 „bo tu lepij być żydem, jak Katolikiem“, *Ibid.*, l. 10v.

81 „Teraz Europa obudzona i pilniejsze mieć będzie na Polskę oko; więc wszystkich trzeba sil ostrożności. Nazywają tu Rewolucją [naszą] jeszcze nowym, miętkim, murem, który przebić łatwo“, 1791 m. gegužės 27 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 14v.

82 „Ze gdyby się ta Kontrrewolucja udała, tedyby się i u nas zjawila“, 1791 m. rugsėjo 20 d. A. Midletono pranešimas Stanislovui Augustui, Haga, *Ibid.*, l. 77–80v.

83 „[...] na Polskę dosyć dwudziestu tysięcy Mokslali, żeby ją całkiem zawojować“, 1791 m. gruodžio 27 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 116; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 65.

pakenkti nepajėgs, o mes čia su Dievo padėjimu įsitvirtinsime⁸⁴. A. Midletonas vylėsi, kad Rusija, gavusi naują šešių milijonų kreditą iš ponų Hope'ų banko, tuos pinigus išleis kariaudama toli nuo Lenkijos teritorijų. O jei dvi kitos valstybės (t. y. Prūsija ir Austrija) neparems Rusijos ketinimų užimti Prancūziją, Jekaterinai II taip ir nepavyks įgyvendinti savo planų⁸⁵.

Tačiau Prancūzijoje kilęs vidaus karas šias A. Midletono viltis sužlugdė, o jo nuolat siunčiami grėsmingi pranešimai apie rengiamą agresiją prieš Respubliką Varšuvoje atgarsio nesulaukė. 1792 m. balandį A. Midletonas pažymėjo, kad „labai jau blogai skamba [žinios] apie mūsų ponų protestantų [t. y. Konstitucijos priešininkų – R. Š.-S.] priėmimą Peterburge“⁸⁶, o birželio pabaigoje raportavo apie prasidėjusią plačią Lenkijos diskreditavimo kampaniją, kurią, šiuolaikiniais terminais kalbant, galėtume įvardyti sąmoningai vykdytu informaciniu karu. Šiam karui įveikti vieno asmens jėgų nepakako⁸⁷.

Stanislovo Augusto aplinkoje ilgai ir naiviai buvo tikimasi, kad Vienos ir Berlyno susitarimai apsaugos Lenkiją ir Konstituciją. Į Hagą siunčiamuose laiškuose nuo pat 1791 m. vasaros buvo pabrėžiama, kad Šventosios Romos imperijos imperatoriui pasiekus susitarimą su Prūsijos karaliumi „galime būti tikri, kad šiedu ponai įsipareigojo saugoti mūsų sienų vientisumą ir Konstitucijas ir kad niekam neleis jų pažeisti“⁸⁸.

1792 m. vasaros pradžioje Amsterdamą ir Hagą pasiekusios žinios apie Rusijos karinę intervenciją į Lenkiją ir Lietuvą bei apie konfederacijos kūrimą sukrėtė A. Midletoną. Senų savo politinių oponentų atėjimą į valdžią Lietuvoje jis sutiko giliu atodūsiu: „O Dieve, vien ką reiškia Vilniuje Kosakovskiada!“⁸⁹ Konfederatams įsitvirtinus šalyje ir valdovui prisiekus Targovikai, 1792 m. rugsėjo 21 d. Stanislovui Augustui adresuotame laiške diplomatinės atstovybės rezidentas guodėsi, kad jam yra sunku vykdyti patikėtas Respublikos interesų gynėjo pareigas, nes

84 1792 m. vasario 14 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 178.

85 *Ibid.*

86 „Bardzo tu źle brzmi recepcja w Petersburgu naszym Panów Protestantów“, 1792 m. balandžio 20 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 193.

87 „Tymczasem takie tu są intrygi, takie plotki na dezawantaż Polski, że siły mi ustają je odwracać. Szczęście, że opinia publiczności jest przeciw za nami. Gazeciarzom i dalszym glosicielom dosyć mi się udaje odpowiadać i aprobatę tutejszej poezytności zyskiwać“, 1792 m. birželio 23 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 297–297v; Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 58.

88 „Nie dziwno Mi że się aż w tamtym kraju, gdzie W Pan jesteś objąły odgłosy groźące dla Polski, kiedy one y tu się snuły, przed kilką tygodniami, jak tyłko poslyszano o zjeździe Cesarza z Królem Pruskim. Ale teraz Chwała Bogu już mamy pewność, że y owszem Ci Panowie zaręczyli sobie całość granic y Konstytucji Naszych, y że nikomu nie dozwolą naruszać onych“, 1791 m. rugpjūčio 14 d. Stanislovo Augusto laiškas A. Midletonui, Varšuva, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 146.

89 „A Boże co tez znaczy w Wilnie Kossakowskiada“, 1792 m. liepos 23 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, *Ibid.*, l. 205–206.

visiems dabar tapo aišku, jog Jūsų Karališkosios Didenybės prisijungimas prie konfederacijos iš esmės keičia iki tol buvusią sistemą ir vidaus sąrangą [...]. O kartu visi sutinka, kad toks žingsnis yra išmintingas, nes gali tapti išsigelbėjimu. O aš čia, Šviesiausiasis Pone, atlieku liūdną vaidmenį, nes čionykštė Rusijos pasiuntinybė visapusiškai žemina ir niekina Lenkiją, menkina [spaudoje publikuojamus] garbingų lenkų raštus, pridėdama savo niekingus komentarus [...]. Paneigti juos raštu neturiu galimybių, tačiau pasitenkinimą teikia vien tai, kad galiu žodžiu visą šį melą paneigti, ir tai, kad mano žodžiu tikima.⁹⁰

Darbas Tėvynės labui ir finansinės problemos

Tėvynė A. Midletonui buvo Lenkija. Apie giminės šaknis, išeinančias toli už Abiejų Tautų Respublikos ribų, nė viename laiške neužsimenama. Tokia laikysena, numanu, buvo susijusi ne tik su jam patikėtomis svarbiomis pareigomis, bet ir su asmeniniu susitapatinimu su šalimi, kurioje įsitvirtino jo protėviai. Pasitenkinimas „gerėjančia mūsų tėvynės padėtimi“ buvo nuoširdus.

Pasiuntinybėje Hagoje praleisti metai buvo intensyviausi A. Midletono gyvenime. Sekretoriaus pareigos ir pasiuntinybės reikalų tvarkymas buvo tik viena jo veiklos pusė. Kitą darbo dalį sudarė aktyvus bendradarbiavimas su užsienio spauda siekiant suformuoti teigiamą Stanislovo Augusto dvaro grupuotės politikos ir įgyvendinamų reformų įvaidį užsienyje: puikiai mokėdamas prancūzų kalbą, A. Midletonas vertė Seimo nutarimus, pasiuntinių kalbas, rengė pranešimus spaudai ir rašė straipsnius, kuriuos publikuodavo įvairiuose Amsterdamo, Harlemo bei Hagos laikraščiuose. Viename laiške Stanislovui Augustui jis pripažino, jog dažnai bemieges naktis praleisdavo versdamas įstatymus ar kalbas arba rengdamas kalbų santraukas tam, kad, jo žodžiais tariant, „aplenkčiau laikraštinių, kuriais čia pasitikima, gaunamas naujienas ir kad jiems jas pateikčiau anksčiau“⁹¹.

Darbą pasiuntinybėje sunkino sveikatos problemos. Jau 1791 m. kovo 19 d., atsiprašydamas dėl retai siunčiamų pranešimų, diplomatinės atstovybės tarnauto-

90 „Tymczasem powszechnie jest tu rozumienie, że przystąpienie Waszej Królewskiej Mości do konfederacji zmieniło tejże konfederacji systema i układy wprzód przedsięwzięte [...]. A zatem coraz bardziej wszyscy przekonywają się o mądrości tegoż kroku, niosącego w okolicznościach ratunek. Ja tu, Najjaśniejszy Panie, smutną gram rolę, kiedy misja tutejsza ruska usadzona na hardo rozdaje i głosi pełne potwarz, gróźb i ponizienia Polski i cnotliwych Polaków pisma, dodając swoje partykularne jakieś [...] odpowiadać im przez pisma nie widzę pory, ale mam przecie tą satysfakcję, że moje ustne reprezentacje mają tu wiarę i niszczą fałszę“, 1792 m. rugpjūčio 21 d. A. Midletono laiškas Stanislovui Augustui, Haga, *Ibid.*, l. 211–212; laišką su klaidingai nurodyta data (1792 m. rugsėjo 21 d.) ir adresu (P. Kiciński) taip pat cituoja Hanna Krauze, *op. cit.*, p. 66.

91 „żebym uprzedził gazeciarskie wiadomości, do których tu przykładają wiarę, i podawał je wcześniej do gazet“, 1792 m. kovo 10 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 181–181v.

jas skundėsi, kad, būdamas vienas, yra apkrautas darbais, o dėl reumato susuktos rankos jam „sunku ir pasiuntinybe rūpintis, ir rašyti, ir kopijuoti“⁹². Po pusmečio jis jau prašė atsiųsti jam pagalbininką, nes kenčia nuo įsisenėjusio reumato priepuolio, sunkinančio pavestų pareigų vykdymą⁹³. Iš korespondencijos galime numanyti, kad 1791 m. A. Midletonas buvo jau garbaus amžiaus žmogus. Beje, jis niekada nepamiršdavo pažymėti, kad uoliai dirbaujasi tėvynės labui. Priklausydamas mažžemių bajorų sluoksniui, A. Midletonas iš esmės gyveno tik iš gaunamo atlyginimo, todėl siekė, kad ši valstybinė „tarnystė“ būtų apmokama, kaip tai numatė įstatymai. Asmeninė finansinė situacija, niekada nebuvo gera, dar labiau komplikavosi 1790 m. gruodį, kada į Londoną išvyko M. K. Oginskis. Iki tol sekretorių realiai išlaikė pasiuntinys: pas M. K. Oginskį jis ne tik gyveno, bet ir valgė, buvo aprūpinamas žvakėmis ir visomis kitomis būtinomis priemonėmis⁹⁴. M. K. Oginskis ne kartą buvo minėjęs, jog „du kartus daugiau išlaidų turėjo, nei siekė jo atlyginimas“, ir didžiavosi, jog neprašė iš valstybės lėšų kanceliariinėms išlaidoms, kurios siekė kelis šimtus raudonųjų auksinų, o sekretoriui ir kapelionui avansu iš savo asmeninių lėšų mokėjo atlyginimus⁹⁵.

Netekus M. K. Oginskio paramos, išgyventi Hagoje iš valstybės skirto atlyginimo pasiuntinybės tarnautojui buvo sunku. Į Varšuvą skriejo laišakai, prašantys padidinti skiriamą atlyginimą. Jau 1791 m. pradžioje Seimo užsienio reikalų deputacija, „atsižvelgdama į labai brangaus pragyvenimo lygio kraštą“, A. Midletono atlyginimą padidino dvigubai – iki 1200 raudonųjų auksinų (21600 lenkiškųjų auksinų). Tačiau šių lėšų toli gražu nepakako. Teko kraustyti iš M. K. Oginskio išnuomotos rezidencijos ir susirasti mažesnę būstą. Abiejų Tautų Respublikos atstovybė Hagoje buvo perkelta į namelį su „dviem kambariais ir kabinetuku, be to, turintį arklides dviem arkliams“⁹⁶. 1792 m. rugsėjo 9 d. A. Midletonas vis dar skundėsi, kad jokios perlaidos su jam paskirtu atlyginimu jis taip ir nesulaukė, o visi turėti grynieji jau seniai pasibaigę⁹⁷.

Pasiuntinio-rezidento pareigas A. Midletonas ėjo iki paskutiniųjų Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo dienų. 1795 m. vasario 9 d., uždarius diplomatinę atstovybę, A. Midletonas baigė savo karjerą, tačiau ir toliau liko Hagoje. Išvykti negalėjo dėl kreditoriams turėto įsiskolinimo, siekusio 5 tūkst. olandiškųjų dukatų. Tik 1796 m. kovą, laidavus Danijos pasiuntiniui ypatingiesiems pavedimams

92 „iż zastępujący tu sam jeden Legacją, w czasie najinteresowanym i pisać, i kopiować, i cyfrować przy reumatycznej ręce bardzo niewygodne“, 1791 m. kovo 19 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 10–11.

93 1791 m. rugsėjo 20 d. A. Midletono pranešimas Stanislovui Augustui, Haga, *Ibid.*, l. 80v

94 AGAD, Archiwum Koronne Warszawskie, Dział holenderskie, nr 40b-8, l. 2–2v.

95 1791 m. gegužės 27 d. nota, Varšuva, AGAD, Archiwum Krolewstwa Polskiego, Dział holenderskie, 40b, nr 7, l. 2.

96 1791 m. rugsėjo 2 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, AGAD, f. Zbiór Popielów, nr 22, l. 53–54.

97 1791 m. rugsėjo 9 d. A. Midletono laiškas P. Kicińskiui, Haga, *Ibid.*, l. 66–67.

Hagoje Hermanui Schubartui⁹⁸, A. Midletonas gavo teisę išvykti. Pasiuntinio skola buvo padengta Nikolajaus Repnino nurodymu.

Nei į Lenkiją, nei į Lietuvą A. Midletonas negrįžo. 1796 m. pavasarį persikėlė į Hamburgą, o iš ten – į Danijai priklausiusią Altoną. Čia buvęs pasiuntinybės tarnautojas sulaukė jo nuopelnų įvertinimo – 1794 m. data suteikto Šv. Stanislovo ordino ir Stanislovo Augusto, nuversto monarcho, kurio valstybės pertvarkymo vizija šventai tikėjo, finansinės paramos – 200 dukatų. 1796-ųjų metų vasarą praleidęs Kopenhagoje, A. Midletonas vėl persikėlė į Altoną, kur mirė 1797 m. sausio 1 d. Buvo nevedęs, nei įpėdinių, nei turto nepaliko. Laidotuvių išlaidas apmokėjo Stanislovas Augustas⁹⁹.

Išvados

Škotų kilmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoras A. Midletonas buvo karaliaus Stanislovo Augusto dvaro grupuotės žmogus. Jo karjerą nuo Kauno pavieto pilies teismo raštininko, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputato, Kauno paseniūnio iki pasiuntinybės Hagoje sekretoriaus, vėliau – rezidento lėmė priklausymas dvaro grupuotei ir aktyvi Antano Tyzenhauzo, vėliau – Karolio Prozoro ir Pranciškaus Bukotos parama.

Į diplomatinę tarnybą Abiejų Tautų Respublikos atstovybėje Jungtinėse Nyderlandų Provincijose A. Midletonas buvo paskirtas Stanislovo Augusto iniciatyva kaip valdovo agentas, kuriam kelti dvejopi tikslai: informuoti karaliaus kabinetą apie įgaliotojo pasiuntinio ir ministro ypatingiems pavedimams M. K. Oginskio veiklą bei vykdyti Ketverių metų seimo reformų sklaidą užsienio spaudoje, formuojant teigiamą Vakarų Europos visuomenės požiūrį į permainas Lenkijoje ir Lietuvoje.

Palankiai susiklosčius aplinkybėms A. Midletonas pakilo iki pasiuntinybės rezidento rango, tačiau jo diplomatinės veiklos horizontus ribojo finansinės galimybės.

A. Midletono politinės pažiūros atliepė Stanislovo Augusto dvaro grupuotės deklaruojamus tikslus: kurti stiprią, klestinčią monarchiją, tikintis, kad valstybei pavyks „susigrąžinti garbingą praeitį“. Kauno paseniūnis pasisakė už konstitucinę monarchiją, paveldimą sostą, už Seimo ir seimelių veiklos reglamentavimą, politinių teisių suteikimą miestiečiams, ekonomikos šalyje plėtrą. Palaikydamas centralizuotos valstybės idėją, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisių ar valstybės dvinariškumo temas A. Midletonas nereflektavo.

Vertindamas ekonominius pokyčius Europoje A. Midletonas oponavo fiziokratams, pabrėždamas, kad didžiausią galią turi ne iš žemės ūkio gaunamas, bet

98 Hermannas Schubartas Danijos pasiuntinio ypatingiems pavedimams Hagoje pareigas ėjo nuo 1789 m. iki 1797 m.

99 Stefan Meller, Middleton (Midleton) Augustyn, p. 722.

bankinis kapitalas. Tačiau nebijojo pripažinti, kad jo turimų ekonomikos žinių nepakanka finansinio kapitalo procesams paaiškinti.

A. Midletono deklaruojamos religinės tolerancijos idėjos, kosmopolitinis požiūris į valstybių ir tautų bendradarbiavimą, aktyvus domėjimasis Europoje vykstančiais politiniais ir socialiniais pertvarkymais skelbiant užsienio spaudoje anoniminius poleminius straipsnius revoliucijos temomis Kauno pavieto bajorą A. Midletoną iškelia į iki šiol nepažintų Apšvietos epochos žmonių ratą.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Nielubowicz Tukalski Mateusz, Kilka uwag nad dziełem pod tytułem: Memoires de Michel Ogiński sur la Polonais, czyli dopełnienie niektórych okoliczności niepomieszczonech przez autora, in: *Przyjacieli Ludu*, 1844, Nr. 1, p. 7–8.
- Oginskis Mykolas Kleopas, *Atsiminimai apie Lenkiją ir lenkus nuo 1788 iki 1815 metų pabaigos*, t. I, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2007.
- Pamiętniki Józefa Kossakowskiego biskupa inflanckiego*, 1738–1788, wydał Adam Darowski, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1891.
- Rousseau Jean-Jacques, Considérations sur le gouvernement de Pologne, et sur sa Réformation Projectée, in: Jean-Jacques Rousseau, *Collection complète des oeuvres*, Genève, 1780–1789, t. 1, p. 415–533.
- Volumina Legum*, t. VIII, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860.
- Volumina Legum*, t. IX, Krakow: Nakładem Akademii Umiejętności, 1889.
- Bajer Peter Paul, *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th-18th Centuries. The Formation and Disappearance of an Ethnic Group*, Leiden–Boston: BRILL, 2012, p. 101.
- Brusokas Eduardas, Kai vėliavininkus keitė generolai: pavietų generolai majorai – nauja karinės administracijos pareigybė 1794 metais, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011/1, 2012, p. 47–62.
- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1697–1794. Spis*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.
- Jonker Joost *Wedged between the market and the world: the Amsterdam Haute Banque, 1650s–1914*, Amsterdam: University of Amsterdam, 2013.
- Jusupović Monika, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa: Neriton, 2014.
- Kościałkowski Stanisław, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski*, t. 2, Londyn: Wydawnictwo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego, 1970.
- Krauze Hanna, Polska inspiracja prasowa w Holandii w latach 1791–1794, in: *Rocznik Historii Czołpismnictwa Polskiego*, 1962, t. 1, p. 49–69.
- Łojek Jerzy, *Polska inspiracja prasowa w Holandii i Niemczech w czasach Stanisława Augusta*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969.
- Meller Stefan, Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas a l'Epoque de la Diète de Quatre ans, in: *Fasciculi Historici*, Nr. 12, Warszawa, 1984.
- Meller Stefan, Middleton (Midleton) Augustyn, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964, p. 721–722.
- Michalski Jerzy, Dyplomacja Polska w latach 1764–1795, in: *Historia dyplomacji Polskiej*, t. II: 1572–1795, pod redakcją Zbigniewa Wójcika, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982, p. 483–698.
- Radzima. Herbarz szlachty piolskiej*, opracowany przez Seweryna Hrabiego Uruskiego, Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolfa, 1913, t. X, p. 384–385.
- Reitelaitis Jonas, *Kalvarija*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1968.

- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa: Nakładem Władysława Walewskiego, 1883, t. 4.
- Stankevič Adam, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Hagos misija. Mykolo Kleopo Oginskio diplomatinės veiklos šaltiniai (1790–1791 m.), in: *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, sudarytojai Zigmantas Kiaupa, Jolita Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 493–513.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, *Mykolas Kleopas Oginskis. Politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija*, Vilnius: Edukologija, 2013.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. I: *Województwo wileńskie. XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.
- Viliūnas Dalius, Aleksandravičius Vygandas, *Jeanas-Jacques'as Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016.
- Правилова Екатерина А., «Польский долг» Российской империи: К истории российской финансовой политики конца XVIII – начала XIX в., in: *Страницы российской истории: Проблемы, события, люди*, Санкт-Петербург, 2003, p. 130–139.

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ – istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus vedėja, vyresnioji mokslo darbuotoja, Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos profesorė. Tyrinėja XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinę ir socialinę istoriją.

Elektroninis paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3361-4151

POLITICAL AND GEOPOLITICAL REFLECTIONS BY AUGUSTYN MIDDLETON (1790–1792)

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lithuanian Institute of History

The article presents personality and activities of Augustyn Middleton, nobleman from Kaunas powiat, with the main focus on assessing this person in the light of political events in the Polish-Lithuanian Commonwealth and the geopolitical situation. At the centre of this research is the period from the reinstatement of the diplomatic mission of the Commonwealth in The Hague on 14 April 1790 to the end of activities of the Four-Year Sejm.

The article reveals that Augustyn Middleton, assigned by Stanislaw August to the diplomatic mission of the Commonwealth in the United Provinces of the Netherlands, was the agent of the King, who had to inform the King's cabinet on activities of Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary Mihał Kleofas Ogiński and to promote the reforms by the Four-Year Sejm in the foreign press thus shaping a positive public opinion in Western Europe regarding changes in Poland and Lithuania. Due to benevolent circumstances A. Middleton was able to reach the rank of embassy resident, however the horizons of his diplomatic career were limited by available finances.

Political views of A. Middleton reflected aims declared by the fraction of Stanislaw August's court: to create a strong and prospering monarchy, hoping that the state will be able to regain its glorious past. A. Middleton promoted constitutional monarchy, inheritable throne, regulation of activities of the Sejm and the dietines (*sejmiki*), granting of political rights to townspeople, and economic development of the country. While supporting the idea of a centralized state, A. Middleton did not reflect on the rights of the Grand Duchy of Lithuania or the topic of a binary state.

In assessing economic changes in Europe A. Middleton opposed the physiocrats, emphasizing that the most powerful form of capital comes not from agriculture but from banking. However, he was not afraid to admit that his knowledge of economics was not sufficient to explain the processes of financial capital.

Ideas of religious tolerance, promoted by A. Middleton, his cosmopolite view of collaboration between states and nations, active interest in political and social transformations in Europe through anonymous polemical publications in foreign press on the topics of revolution allow for bringing the nobleman from Kaunas powiat A. Middleton into the circle of yet unknown people of the Enlightenment.

Keywords: reforms of the Four-Year Sejm (1788–1792), diplomatic service, international relations, diplomatic mission of the Polish-Lithuanian Commonwealth, Augustyn Middleton.